

УДК 94 (477.74) «18/19»

СКЛАД БАЛТСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ ТА РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ І ТОРГІВЛІ У МІСТІ БАЛТА (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)

Геннадій Коваль

Новосафронівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Україна, 56620, Миколаївська обл., Новоодеський р-н,
с. Новосафронівка, вул. Леніна, 21
e-mail: 470071@rambler.ru

Ключове місце у системі місцевого самоуправління у дорадянську добу займали міські думи. Саме тому більш прискіпливий і детальний огляд та аналіз їхньої діяльності у різних аспектах (з огляду на сучасні процеси реформування вертикалі влади в Україні пов'язані з децентралізацією) набувають неабиякої важливості. Для розгляду функціонування міських дум обрано типове містечко південної України, колишній повітовий центр Подільської губернії – Балта. Автор має на меті показати склад Балтської міської думи та розвиток промисловості та торгівлі у місті другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

На початку 1860-х років у Балтському повіті мешкало 194699 жителів, у повітовому містечку – 14036 [1, с. 303]. У подальшому переважно спостерігаємо динаміку на збільшення населення Балти: 1884 р. – 26636 (12576 чол., 14060 жін.) [2, с. 110], 1890 р. – 33743 [3, с. 820], 1897 р. – вважалося 23393 жителі (12018 чол., 11375 жін.), більшість євреї, за ними православні – 12969, розкольники – 1725, католики – 1180, лютерани – 58, мусульмани – 10 [4, с. 486], 1910 р. – понад 33 тисячі мешканців (євреїв 56%) [5, с. 878]. Отже Балту можна вважати, у деякій мірі, єврейським містечком, що не було винятком для подільсько-херсонського прикордоння.

На межі століть Балта у більшості довідників представлена як бідне, погано облаштоване та брудне містечко. У 1910 р. тут було 2500 житлових будинків, більшість яких була дерев'яними. Міський бюджет на 1910 р. складав 54,2 тис. руб. прибутків і 52,3 тис. руб. видатків [3, с. 820; 5, с. 878].

У порівнянні з іншими невеликими містами Південної України у першій половині ХІХ ст. Балта стає одним із найкрупніших

торгових і ремісничих центрів регіону. Цьому сприяло її вигідне положення на важливому торговому шляху Лівобережної України до Бессарабії, Молдови, Валахії та до чорноморських портів.

Міських ремісників у 1848 р. нараховувалося 437 чол. – продавали вироби із срібла та міді, взуття, одяг, гончарний посуд. Напередодні реформи 1861 р. у Балті працювали 23 невеликих заводи, із них 6 свічосальних, 8 салотопних, 2 миловарних, пивоварний, 6 цегельних. Розвиток економіки обумовлював швидкий ріст міста. У 1848 р. у ньому нараховувалося 2,1 тис. споруд, велика кількість торгових приміщень. Працювали лікарня, аптека. На початку 1850-х років відкрилося двокласне училище, побудовано приміщення театру, де виступали приїжджі актори [6; 7, с. 217].

У 1859 р. Балтську міську думу очолював міський голова, 3-ї гільдії купець Степан Петрович Соколов. Гласними були: від міщан – Христіан Авксентій Степанович Резнік, Пилип Іванович Колосов, і від євреїв: Зейлік Аронович Генель та Аврум Шоелевич Басін. Секретар, колезький секретар Нарциз Норбертович Свідерський [8, с. 97].

У 1885 р. міським головою був надвірний радник Констянтин Прохорович Нікіфоров. Члени міської управи: колезький асесор Герон Акимович Кржижановський, оберофіцерський син Іван Семенович Фалинський, міщанин Герш Борухович Берладир. Секретар, дворянин Олександр Назарович Поплавський [2, с. 39].

В останній чверті ХІХ ст. на фоні прискореного розвитку капіталізму у Російській імперії виробничі сили Балти швидко розвивалися. Так у 1887 р. Балта мала 44 фабрики,

заводи і фабрично-промислових заклади, у тому числі: винокурний завод – 1, пивоварний – 1, тютюнова фабрика – 1, фабрик масляних фарб – 3, миловарних заводів – 2, свічно-сальний – 1, свічно-воскових – 2, шкіряних – 5, мідно-чугуннолітейний – 1, цегельно-черепичних – 8, вапняковий – 1, закладів шипучих вод – 1, типографій – 2, фотографій – 2. Загальна сума фабрично-заводського виробництва Балти досягала у 1887 р. до 101323 руб. Ремісників у 1887 р. нараховувалося 1153 чол. [9, с. 368].

У 1895 р. міська управа Балти значно збільшилася. Так міським головою був Олексій Павлович Лапін (без чину). Члени управи: колезький радник Владислав Феліксович Немиський і дворянин Петро Олександрович Болдескул; секретар управи – дворянин Георгій Фортунатович Крепович. Гласні 1895 р.: міщани – Антон Никодимович Конколович, О.П. Лапін, Назар Якович Маринський, Федор Михайлович Одольський, Андрій Прокопович Лащонов, Павло Федорович Мишобеницький, Архип Андрійович Лебедев, Іван Максимович Галкін, Терентій Якович Гаманюк, Ісідор Карпович Виходцев, Міна Якович Маринський, Максим Пантелеймонович Колтунов, Михайло Маркович Комарев, Петро Даміанович Любомирський; селянин Доменік Даміанович Гавдзинський, колезький асесор Орест Іустинович Лозинський, доктор Юлій Карпович Кенігсфест, дворяни – Василь Арсенійович Преображенський, Іван Даміанович Погорський і купець Іос-Меєр Нутович Гольцман. Депутат від православного духовенства – протоієрей Іоанн Васильович Родзяновський. Секретар думи – міський секретар [10, с. 232].

Звичайно, у роботі міського самоврядування були скандали, фінансові непорозуміння. Так 29 грудня 1901 р. ревізійна комісія дала свій висновок міській управі з приводу перевірки грошового звіту колишнього міського управління по виконанню кошторису міста Балта за 1896 р. З роботи ревізійної комісії видно, що міські суми витрачалися колишньою міською управою без відома думи та по багатьох витратних статтях у справах управи немає виправдувальних документів. Так, колишнім секретарем управи Креповим витрачено 150 руб., видані йому на ведення позовних справ міста; колишньому

міському голові під час травневого ярмарку видано було на роз'їзди 10 руб., членам управи Немиському 12 руб. 50 коп., Болдесському 5 руб. і, нарешті, колишнім міським головою Лапіним витрачено 878 руб. 71 коп. на будівництво міської скотобійні (у тому числі без відома думи 406 руб.). Взагалі були відсутні виправдувальні документи на 8978 руб. 91 коп.

Звіти ці вимагалися неодноразово від колишнього складу міської управи у період часу з 1898 по 1900 роки, але із цих вимог нічого не виконувалося. Розглянувши роботу ревізійної комісії, нова управа визначила: вимагати від колишнього складу міського управління повернення у трьохмісячний термін до міської каси цих 8978 руб. 91 коп. чи надання звітів на означену суму [11].

У 1900 р. [12, с. 170], 1909 р. [13, с. 206] роках міським головою був колезький реєстратор Василь Арсенійович Преображенський, у 1911 р. [14, с. 89] та у 1912 р. [15, с. 589-590] він вже у ранзі надвірного радника. Гласні думи у 1900 р.: міщани – Григорій Гаврилович Мельников, Іван Миколайович Потехін, Назар Якович Маринський, Тимофій Фаддійович Сугацький, Федір Михайлович Одольський, Андрій Прокопович Лащонов, Іван Семенович Тарнавський, Архип Андрійович Лебедев, Іван Євтропович Галкін, Терентій Якович Гаманюк, Іван Вікентійович Свідерський, Герасим Антонович Юров, Міна Якович Маринський, Олексій Наумович Коломеець, Михайло Маркович Комарев, Петро Даміанович Любомирський. Депутат от православного духівництва – протоієрей Іоанн Васильович Родзяновський. Члени управи: О.П. Лапін і дворянин П.О. Болдескул. Секретар управи – дворянин Георгій Фортунатович Крепович [12, с. 170-171].

Гласні у 1909 р.: Григорій Гаврилович Мельников, Костянтин Феофанович Козловський, Петро Дем'янович Любомирський, Іван Євтропович Галкін, Ігнатій Іванович Гловацький, Міна Якович Маринський, Леонід Дмитрович Савельєв, Адольф Павлович Черкавський, Іван Вікентійович Свідерський, Афанасій Амвросійович Луковський, Сєрг. Карпович Кольцов, Герасим Антонович Юров, Антон Никодимович Коколович, Іван Агійович Фомін, Анікій Васильович

Коробков, Лузер Йосипович Морейніс і Ісаак Єлевич Барський. Члени управи у 1909 р.: Федір Михайлович Одольський і К.Ф. Козловський, секретар управи – Андрій Осипович Каминський [13, с. 206].

Члени управи у 1911 р.: Ф.М. Одольський та А.О. Каминський. Члени міської думи: колезький асесор Г.Г. Мельников, П.Д. Любомирський, Іван Євтропович Гловацький, М.Я. Маринський, колезький радник Л.Д. Савельєв, А.А. Луковський, Єлисій Сергійович Кольцов, А.В. Коробков, І.А. Фомін, Л.Й. Морейніс, Неємія Давидович Гройсман [14, с. 89-90].

З початку XIX ст. у місті щорічно влаштовувалися два ярмарки: Троїцький (травневий) і Петропавловський, товарообіг яких швидко зростав. При цьому перший мав загальноросійський характер, а другий переважно задовольняв місцеві потреби [3, с. 820]. У 1843 р., наприклад, тільки на травневий ярмарок привезено товарів на 153 тис. руб., у 1846 р. – на 512 тис., у 1852 р. – на 732 тис. руб. Тут торгували пшеницею, скотом, салом, шерстю, шкірою [7, с. 217]. Щорічний Балтський ярмарок (25 травня – 1 червня) був одним із найбільших у Подільській губернії. У 1857 р. на Балтський Свято-Троїцький ярмарок привіз товарів складав до 1 063 807 руб., продаж до 144 411 руб. [8, с. 117-118].

У 1865 р. увійшла до строю перша в Україні залізниця Одеса-Балта, яка зв'язала південно-західні сільськогосподарські райони з Одеським морським портом. У 1868 р. її продовжили до Єлисаветграду. З побудовою залізниці значно збільшився товарообіг балтських ярмарків. У 1880 р. тут було продано товарів більше чим на 1,7 млн. руб. Щорічно через станцію Балта транспортувалося близько 100 тисяч пудів зерна [7, с. 218]. Обидва ярмарки, де переважала торгівля хлібом, скотом, продуктами тваринництва та мануфактурними товарами, у кінці XIX ст. мали обіг понад 3 млн. руб. [5, с. 878].

На межі століть у місті значною була торгівля хлібом, який відправлявся до Одеси залізницею для подальшого експорту. При цьому, колись значний Свято-Троїцький ярмарок, рік у рік зменшував обіг. Так у 1897 р. сюди було привезено товарів на 550 тис. руб. (на третину менше попереднього року), продано на 300 тис. руб. (менше ніж у 1896 р. на 137 тис. руб.) [4, с. 486].

Після відміни кріпосного права виробничий розвиток Балти пішов за капіталістичним шляхом. Наведемо промислові та торгові заклади Балти у 1885 р. Загальна тютюнова фабрика купця Йосипа Берладіру: перероблено пудів іноземного тютюну – 51,325, руського тютюну – 1401,07. Махорочна фабрика купця Аврама Міркіса: махорки – 9920,14 пуд. Загальна фабрика переробила відповідно 19,255 та 2209,245 пудів, у тому числі махорки – 652 [2, с. 99-100]. У місті діяв винокурний завод, що належав купцю Якунеру і К^о, який у 1883-1884 рр. виробив 1 149 120 градусів звичайного спирту та 1 239 310 градусів викуреного спирту [2, с. 81].

Діяв також шкіряний завод міщан Сімхе Тетіївського та Янкеля Пінцмана, що знаходився в оренді у купця Шуліма Гальперіна та Мошка Щербеліса, управляв заводом Янкель Мордкович Клейнман [10, с. 327-328]. Працювала міська скотобійня, де щорічно вбивалося 2 тисячі голів великого рогатого скота та 2900 – дрібного [14, с. 149- 150].

Загалом у 1890 р. у місті діяли підприємства: винокурня, пивоварний, дві миловарні, свічносальний, два свічковоскових, п'ять шкіряних, мідно-чавунно-ливарний, вісім цегляно-черепичних, вапняковий і тютюнова фабрика. Фабрично-заводське виробництво сягало 102 тис. руб. [3, с. 820].

У 1897 р. із 60 підприємств також діяли один механічний завод, ти парових млина, 43 вітряки, дві круподерні та два заводи мінеральних вод. Усі підприємства були незначними за обсягами виробництва (у залежності від величини підприємств було зайнято від 3 до 15 осіб), де загалом працювало 107 робітників [4, с. 486]. Виробництво, за офіційними даними, показано у 33 тис. руб., що було значно заменшено, оскільки за іншим джерелом [7, с. 218] підприємства виробили

Таблиця 1. Обіг Балтського Троїцького ярмарку [14, с. 41]

Обіг / Рік	1899	1908	1909
Запропоновано товарів (руб)	414200	277100	308750
Продано товарів (руб)	239170	152770	205000
%% відносно попиту до пропозиції	57%	55%	66%

продукції на 102 тис. руб.

У 1910 р. у Балті нараховувалося 24 фабрики та заводи із 198 робітниками, а також 197 ремісничих підприємств (252 робітників) [7, с. 218]. Тобто ми бачимо за більше ніж одне десятиліття зростання виробництва майже у два рази.

Таблиця 2. Відомість про фабрики та заводи Балти за 1899 р. [17]

Галузь фабрик і заводів	Кількість фабрик та заводів	Сума виробництва	Кількість робітників
I. Обробіток тваринних продуктів:			
Миловарні	4	7900	7
Шкіряні	2	4500	19
<i>Усього</i>	6	12400	26
II. Обробіток рослинної продукції:			
Винокурні	1	16373	17
Тютюнові	3	221047	82
Борошномельні млини:			
Парові	4	4000	11
Вітряні	31	5455	31
<i>Усього</i>	39	246875	141
III. Обробіток корисних копалин:			
Цегельних і черепичних	5	6380	20
Мінеральних вод	1	420	2
<i>Усього</i>	6	6800	22
IV. Змішаних виробництв:			
Типографії	2	6800	9
Літографії	1	1000	2
Фотографії	2	1450	2
<i>Усього</i>	5	9250	13
<i>Усього у 1911 р.</i>	56	275325	202

Діяли книжкові лавки міщан Герша Мошкова Вайсера (з 1892 р.; торгував книгами російською мовою, переважно підручниками); Якова Когана (з 1889 р.; торгував книгами винятково єврейською мовою). Працювали типографії міщан Якова Фітермана (з 1874 р.), Мокше-Давида Миронера та Дувіда Сінітінера (з 1893 р.). Ательє фотографії Наталії Вікторівни Раєвської (з 1880 р.), Франца Івановича Болтуцького (з 1894 р.), дворянки Августи Миколаївської (з 1888 р.) [10, с. 234-235].

Широко розмаху набувала діяльність страхових агентств: страхове товариство від вогню «Якір» (Борух Матусович Немировський), Друге Російське страхове від вогню товариство (Герш Іцкович Гехтман), Санкт-

Петербурзька компанія «Надія» (Ісаак Давидович Ройхман), Санкт-Петербурзьке товариство страхування від вогню майна та грошових капіталів (Йосип Іойнович Файнберг), Варшавське страхове товариство (дворянин Адольф Павлович Черкаський), Руське страхове від вогню товариство (колезький асесор Карл Антонович Мьяновський), Страхове товариство «Росія» (аптекарьський помічник Берко-Ефель Шулімович Басін), Російське товариство страхування та транспортного поклажу з видачею позик (купець Гецьель Шмулевич Любарський) [10, с. 300-301].

Розвивалася аптечна справа, про що свідчили діючі у місті провізорські аптеки (на 1900 р.): Месра Афоновича Фішмана, Лейбіша Лузеровича Товбіна, Авраама Лейбовича Беренштейна [12, с. 172]; на 1908 р. – Шейни Нехамієвни Рашківської (управління й оренда Хаїм-Сруль Лазерович Коган), Л.Л. Товбіна, А.Л. Беренштейна, Лева Соломоновича Мускатбліта [13, с. 208].

У 1911 р. Балта представляла собою містечко площею 3104 дес. 493 кв. саж., заселеної частини – 2728 дес. 447 кв. саж., з яких лише 750 кв. саж. було заможено. Місто поділялося на 74 вулиці та провулки, загальною протяжністю близько 47 верст³, з яких лише 2700 саж. заможені (11,5%). Тротуари були наявні: з однієї сторони вулиць на протязі 4600 сажнів (20%), з обох – 8700 (37%); площ – 7, загальна їх площа 15600 кв. саж.; один міський громадський сад, площею 3200 кв. саж., вулиць, обсаджених деревами – 8 (10,8%), загальна їх довжина близько 3 верст. Таким чином облаштованість міста була на дуже низькому рівні та визначалася досить низькими вищезазначеними відсотками. При цьому працювало лише 28 електричних ліхтарів і 136 керосинових.

Житлових будівель (на 1911 р.) – 4346; з них: 196 – кам'яних і цегельних, 4150 – дерев'яних, накриті ці споруди: 385 – залізом, 3619 – деревом, 3 – черепицею та 339 – соломою. Водою користувалися з артезіанської криниці та річки Кодими [14, с. 149-150].

Як зазначають автори відомої праці «Історія міст та сіл України», «балтська біднота тіснилася у глинобитних халупах, покритих соломою. Таких вбогих жител у Балті на по-

³ Одна верста дорівнює 500 сажням. – Прим. ред.

чатку ХХ ст. було близько 3 тисяч, кам'яних споруд, де розміщувалися місцеві заклади та жили багаті міщани, нараховувалося всього 181. Вузькі та брудні вулиці не освічувалися. Тільки на центральних – Великій і Малій Купецькій запалювалися керосинові ліхтарі (міська електростанція вступила до ладу у 1910 році) [7, с. 220]. Вищезазначені данні щодо облаштування містечка у деякій мірі підтверджують дані твердження.

Громадське управління Балти складалося з міської думи й управи. Кількість виборців – 403, гласних – 17. Бюджет у 1909 р. дорівнював 64991,05 руб. (прибутки та витрати); борг на 1 січня 1910 р. – 3045,8 руб. Із нерухомого майна місту належало 4600 десятин 1352 кв. саж. землі та 8 споруд. Капітали міста складалі: запасний – 27846 і спеціальні – 20737, всього 48583 рублів.

Наведемо для прикладу прибутки міста Балта у 1900 р.: оціночний збір – 7322,29 руб., збори з промислових свідоцтв – 1613,93 руб., збір з патентів на заводи та заклади для вироблення виробів із спирту та вина, а також на заклади продажу спиртних напоїв – 1333,20 руб., із закладів трактирного промислу – 1308,97 руб., з візничого промислу – 312,75 руб., за свідоцтва, протест і пред'явлення до стягування різних актів – 1306,90 руб., за клеймування мір і терезів – 171,81 руб., з міських земель – 24263 руб., з рибних ловель і за стоянку суден – 200 руб., з інших оброчних статей – 7221,07 руб., з міської скотобійні – 3596,35 руб., кошти місту від скарбниці на повернення витрат за розквартирування військ – 931 руб., збір з власників нерухомого майна на покриття витрат по отриманню казенного податку – 302,67 руб., різні внески – 1436,58 руб. Всього прибутки склали – 51320,52 руб.

Витрати міста Балта у 1900 р.: утримання особового складу управи – 2850 руб., утримання канцелярії думи – 4453,61 руб., утримання міських архітекторів і техніків – 600 руб., зняття й утримання приміщення міського громадського управління – 396,22 руб., утримання пожежних команд – 3525,70 руб., утримання та ремонт мостових, тротуарів і набережних – 1028,34 руб., утримання бульварів і громадських садів – 408,80 руб., утримання мостів – 201,02 руб., освітлення міста – 1636,80 руб., нові роботи

по благоустрою міста – 200 руб., кошти навчальним закладам – 300 руб., спорудження та купівля споруд і придбання нерухомого майна – 675,93 руб., оплата боргів приватних особам – 11658,04 руб., відрахування на утворення запасного капіталу – 500 руб., інші витрати – 2788,88 руб. Усього витрат – 48939,05 руб. [18].

Певний прибуток місто та його мешканці мали від розквартирування військ. Так у 1901 р., за повідомленням газети «Одесские новости», жителі Балти чекали розквартирування у місті військового полку, але інформація про те, що клопотання міського голови Балти відносно прибуття до міста військового полку було відхилено на початку грудня 1901 р., гнітючим чином, подіяло на місцевих домовласників, які розраховували, що із прибуттям полку ціни на квартири значно підвищаться. Окрім того песимізму додавало те, що не дивлячись на врожайний рік (1901), місцеві торговельні обіги були невеликими, міські прибутки мізерними, а міська каса «хронічно хвора безгрошів'ям». Містяни вважали, що пройде деякий час, і Балта «перетвориться у глухе місце» [16].

Напередодні Першої світової війни у місті проживало близько 28 тисяч осіб (на 1911 р. 27 891, з них 13968 чол. (50,1%), 13923 жін. (49,9%)). Православних і старообрядців – 12379 (44,4%), мусульман – 10 (0,04%), римо-католиків – 565 (2%), іудеїв – 14924 (53,5%) і протестантів – 13 (0,05%) [12, с. 150].

У виробничому розрізі діяло фабрик і заводів – 24 із 198 робітниками, сума річного виробництва – 366200 руб.; ремісничих закладів – 196 (252 робітників), сума річного виробництва – бл. 59 тис. руб. Всього працювало на всіх фабриках, заводах та у ремісничих закладах 450 робітників, сума річного виробництва сягала близько 425 тис. руб. [14, с. 151-152].

Таким чином, ми бачимо, що не дивлячись на певну бідність Балти, все ж таки місто розвивалося, що досягалося, у тому числі, діяльністю міської думи, яка могла у деякій мірі захищати економічні інтереси міста та приймати на місці необхідні рішення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Карманное политико-статистическое землеописание Российской империи, для всех, с 81 литографирован. кар-

тою, гербами губерний и областей, почтовыми и железными дорогами, водяными сообщениями и телеграфными линиями. Составлено Александром Романовским. – Ч. 1. – СПб.: Печатано в типографии Департамента уделов, 1865. – Ч. 1. – [2], II, 304, 17 с., 38 л. карт.

2. Памятная книжка Подольской губернии на 1885 г. Адрес-календарь и статистическо-справочные сведения. – Каменец-Подольский, 1885.

3. Энциклопедический словарь, под редакцией профессора И.Е. Преображенского. Том 4. С – Петербург. 1891.

4. Большая энциклопедия. – Т. 2. – СПб.: 1902.

5. Новый энциклопедический словарь. – Т. 4. – СПб.: Типография АО «Брокгауз-Ефрон», [1912].

6. Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. – 911 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://imsu-odesa.com/mista-i-sela-odeskoi-oblasti/baltskyj-rajon/balta.html?start=1>

7. История городов и сел Украинской ССР. Одесская область. – К.: Главная редакция УСЭ АН УССР, 1978. – 866 с.

8. Памятная книжка Подольской губернии на 1859 год. – Каменец-Подольский: В типографии губернского правления, 1859.

9. Подольская губерния. Опыт геогр. и стат. описания /

Составил В.К. Гульдман. – Каменец-Подольский: Типография Подольского губернского правления, 1889. – 510 с. разд. паг. с табл. и карт.

10. Подольский адрес-календарь / Составил В.К. Гульдман. – Каменец-Подольский: Типография Подольского губернского правления, 1895.

11. Одесские Новости. – 1901. – 30 декабря.

12. Подольский адрес-календарь / Составил В.К. Гульдман. – Каменец-Подольский: Типография Подольского губернского правления, 1900.

13. Адрес-календарь Подольской губернии. Составлен по сведениям, собранным к 1 июля и исправленном к 15 декабря 1908 г. / Составил Г.С. Станкевич. – Каменец-Подольский, 1909.

14. Памятная книжка Подольской губернии на 1911 год / Составил В.В. Филимонов. – Каменец-Подольский: Типография Подольского губернского правления, 1911. – 616 с.

15. Вся Россия. Русская Адресная и Справочная книга на 1912 год. – М., 1912. – Т. 1.

16. Одесские Новости. – 1901. – 12 декабря.

17. Обзор Подольской губернии за 1899 год. – 1900. – Ведомость № 2.

18. Обзор Подольской губернии за 1900 год. – 1901. – Ведомость № 5.

Коваль Геннадій Склад Балтської міської думи та розвиток промисловості і торгівлі у місті Балта (друга половина XIX – початок XX ст.)

У статті досліджено склад Балтської міської думи та розвиток промисловості і торгівлі у місті Балта у другій половині XIX – на початку XX ст. Наведено оцінку міста в означений період. Названо прізвища міських голів, підприємців, торговців, склад гласних міської думи цього періоду за термінами обрання. З'ясовано роль міських ярмарків у господарському житті міста, період їх розквіту, занепаду, перелік товарів та розглянуто обіг Балтського Троїцького ярмарку у 1899, 1908 та 1909 роках. Подано цифри зростання населення міста, кількість будинків, вулиць, перелік закладів торгівлі та підприємств промисловості, сума їх виробництва, прізвища власників. Наведено відомість про фабрики та заводи за 1899 рік, де вказано галузь, кількість підприємств, сума виробництва та кількість робітників і наведено для прикладу прибутки міста у 1900 році.

Ключові слова: Балта, міська дума, міський голова, гласні, заклади торгівлі, промислові підприємства, прибутки, ярмарок

Коваль Геннадий Состав Балтской городской думы и развитие промышленности и торговли в городе Балта (вторая половина XIX – начало XX ст.)

В статье исследован состав Балтской городской думы и развитие промышленности и торговли в городе Балта во второй половине XIX – начале XX ст. Приведена оценка города в этот период. Названы фамилии городских голов, предпринимателей, торговцев, состав гласных городской думы этого периода за временем избрания. Определена роль городских ярмарок в хозяйственной жизни города, период их расцвета, перечень товаров и рассмотрена Балтская Троицкая ярмарка в 1899, 1908 и 1909 годах. Даны цифры роста населения города, количество домов, улиц, перечень заведений торговли и предприятий промышленности, суммы их производства и фамилии владельцев. Приведены данные о фабриках и заводах за 1899 год, где указаны отрасль, количество предприятий, сумма производства, количество работников и приведены для примера прибыли города в 1900 году.

Ключевые слова: Балта, городская дума, городской голова, гласные, предприятия торговли и промышленности, прибыли, ярмарка

Koval Gennady Composition of the Balta City Council and production and trade industry developing in the second part of XIX – early of XX century

In this article we investigate data on the composition of Balta City Council and production and trade industry developing in the second part of XIX – early of XX century. We display the city rating information in this period and its region trading importance; give the names of mayors, executives, traders, and the deputies of the City Duma of this period in terms of election; clarify the role of urban fairs in the economic life of the city during their heyday and the decline, the list of goods. The article review also the turnover of Baltic Troitske fair in 1899, 1908 and 1909; present data on the trade fairs turnover of 1843, 1846, 1852, 1857 and 1890. We have pointed that the items of trade fairs were wheat, cattle, lard, wool, leather; display the figures of city population increasing, its ethnic groups, the number of houses, streets, the list of trade institutions and enterprises, the sum of their productions, the names of the owners; show the amount of city income from the various city activities and expenditures in different years. In the article we present a

detailed analysis of the proprietors' names, the sum of annual production, the quantity of factories and workers in 1848, 1860, 1890, 1897, and 1911; give the statement about factories and plants of 1899, which shows industry, quantity of enterprises, amount of production and number of workers represented, and the income of the city in 1900 was given as example; the names of insurance company, their owners and city chemist shops. The status of the city is shown on the eve of the First world war.

We point that in the beginning of nineteenth century Balta becomes one of the largest trade and craft centers of the Southern Ukraine. We give opinions of local residents that in the beginning of twentieth century local trade turnovers were considerably weak; city funds had chronically lack of money.

Keywords: *City Council, mayor, elected members, institutions, trade, industry, profits, fair*

Рецензенти:

Тихонов А.К., д.і.н., професор

Кривошея І.І., к.і.н., професор

Надійшла до редакції 09.02.2016 р.